

ИНТОНАЦИОНО И ПОЗИЦИОНО ИЗДВАЈАЊЕ РЕЧЕНИЧНИХ ДЕЛОВА У ПОЕМАМА М. ДЕДИНЦА¹

САЖЕТАК

У раду ће се лингвостилистичком анализом поема *Јавна њишица* и *Један човек на њрозору* Милана Дединца издвојити и објаснити поступци интонационог и позиционог издвајања реченичних чланова, пре свега поступци парцелације реченице, а затим и други стилски механизми којима се постиже реченична експресивност надреалистичког текста (експресивна сегментација реченице, различити поступци интензивирања исказа, стилски обележена хијерархизација реченичних чланова). Рад има за циљ да осветли везу између наведених синтаксичких поступака и поетике надреализма те да утврди начин на који надреалистички песници текстуализују одређене авангардне експерименте на плану конституисања реченице.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Милан Дединац, парцелација реченице, експресивност, надреализам.

1. Уводне напомене

Овај рад има за циљ да синтаксичко-семантичком анализом издвоји и објасни поступке интонационог и позиционог издавајања реченичних чланова, пре свега поступке парцелације реченице, у поемама *Јавна њишица* и *Један човек на њрозору* Милана Дединца. У контексту надреалистичке поетике посебно је значајна парцелација реченице јер се ту поред издвајања врши и осамостаљивање израза.

Парцелација је карактеристичан синтаксичко-стилски поступак који подразумева разбијање традиционално схваћеног реченичног модела, и то интонационим и позиционим издвајањем језичке јединице у односу на матичну реченичну структуру. Издвојени језички елемент, парцелат, аутономизује се и истиче. Стога се очекује да би овакво рашчлањивање реченице за последицу дало густо набијање утисака, као и испрекидано низање мисли којима се ствара надреалистичка хистерија субјективности. У позицији парцелисаног језичког конституента може се јавити: (а) именица односно заменица или именичка односно заменичка синтагма; (б) прилог или прилошка синтагма; (ц) придев или

¹ Рад је резултат истраживања у оквиру докторских студија Књижевности и језика на Филозофском факултету у Новом Саду.

придевска синтагма; (д) различити типови зависне реченице (релативна, допунска, последична, узрочна, временска, поредбена, намерна, месна). Сигнал парцелације је пауза која се у писаном језику остварује интерпункцијским еквивалентима: зарезом, цртом, тачком и зарезом, двотачком и тачком.²

Овај рад бави се поступком парцелације с циљем да се посредством њега истакну и други стилски механизми којима се постиже реченична експресивност надреалистичког текста. Ту се пре свега мисли на експресивну сегментацију реченице, различите поступке интензивирања исказа, као и на стилски обележену хијерархизацију реченичних чланова (обележен ред речи).

Корпус овог истраживања чине поеме *Јавна њишица* и *Један човек на њрозору*³ Милана Дединца. Његово дело је својим значајним аспектом везано за надреалистичку поетику чији експерименти на језичком плану подразумеју разграђивање реченичног модела конституисаног према традиционалним принципима. Парцелацијом реченице се у поменутих поемама врши разбијање нарративног тока и омогућава поетизација прозе Милана Дединца. Разбијање реченице и сегментирање јесте механизам који онемогућава хронологију догађања својствену приповедању, па се прозна распричаност замењује фрагментима који су последица сломљености бића лирског субјекта ових поема. Поетско-символичка драма лирског субјекта изражена је ритмизованим, концизним изразима који претендују на одвајање од медијума који их је произвео и при том на сопствено осамостаљивање, на комуникативну наглашеност.

2. Приказ литературе

Термин *парцелација* први је научно осветлио руски синтаксичар Јуриј В. Ваников (1979), док је у домаћој лингвистичкој литератури први пут употребљен у књизи Миливоја Миновића *Реченица у њрозним дјелима Расића Пејровића* (Миновић 1970). Међутим, пре присвајања самог термина, о проблему парцелације говорило се у оквиру студија о непотпуним реченицама (Остојић 1986; Стевановић 1969; Станојчић 1987; Melvinger 1972).

Б. Остојић (1968) примећује на одабраној грађи интонационо и позиционо одвајање одређених синтаксичких конструкција од матичне реченичне струк-

² Лингвистичка литература која се бави феноменом парцелације реченице подељена је у погледу на то који се интерпункцијски знак сматра релевантним сигналом парцелације. С обзиром на природу надреалистичког текста који се заснива на изразитој фрагментарности и неспорном поступку парцелације, сви побројани знаци сматраће се сигнаlima парцелације реченице, али је њихова улога у интензификовању осамостаљивања различита, што ће бити показано у самом раду.

³ Поема *Јавна њишица* објављена је у избору текстова *Ноћ дужа од снова* (Дединац 1972: 65–83), а поема *Један човек на њрозору* у избору из поезије *Од немила до недрага* (Дединац 1957: 177–191).

туре. Иако овај феномен не назива парцелацијом, аутор исцрпно тумачи карактер тих реченица без развијених главних делова. „Накнадни додаци, који су формулационо или потпуно самостално, имплицитно се ослањају на предикат претходне реченице и са њим чине нову реченицу са посебним одредбама, односно допунама. На тај начин ствара се психолошки ланац развоја мисли. Ако иједан беочуг попусти, континуитет се кида, јединство се руши, цјелина се распада” (Остојић 1968: 31). Занимљиво је ово Остојићево запажање применити на поезију Милана Дединца. Ако се парцелацијом убедљивије и тачније у текст може пренети психолошки ланац развоја мисли појединца, можемо закључити да се надреалисти користе парцелацијом изневеравајући је: „накнадни додаци”, како их назива Остојић, односно парцелати често се не могу довести у јасну везу са предикатом из матичне реченице, што доводи до изневеравања јер форма непотпуних, кратких, задиханих израза (парцелата) обећава аутентичност, веродостојност, вишак значења. Тако уместо целине о којој говори Остојић, парцелацијом се у надреалистичкој поезији постиже фрагментарност као последица раздора свести, као последица сломљености бића. Са друге стране, управо губљењем јасне везе између парцелата и матичне реченице, може се рећи да парцелисани изрази у надреалистичкој поезији достижу највећу могућу аутономију.

М. Стевановић (1969: 110) *истиче да интјерјункцијски знак између њарцелата и матичне реченице може бити само зарез или црпа, а никако тшачка коју књижевници, нарочито песници, себи допуштају.*

Ни Ж. Станојчић (1987), као ни Ј. Мелвингер (1972) не помињу термин парцелација иако примери којима се баве несумњиво подразумевају овај феномен. Док Станојчић инсистира на зависности парцелата од контекста који је критеријум за његову поделу непотпуних реченица на: реченице без развијених главних делова, исказе и апозитивне одредбе, Ј. Мелвингер се пре свега бави функцијом експресивне паузе и могућности да се она нађе у положају када раздваја појединачне конституенте реченице или пак две структуре унутар реченичног комплекса.

У употреби термина парцелација код М. Миновића (1970) Милорад Радовановић (1974) уочава термилошке непрецизности. М. Радовановић истиче да је Миновић руски термин *обособление* превео термином *осамостаљивање*, чиме се замагљује дистинкција између термина *обособление* и *парцелляция*, односно дистинкција између издвајања и парцелације, „јер свако ‘издвајање’ језичке јединице на синтаксичком плану не води и њеном осамостаљивању” (Радовановић 1974: 3).⁴ Овај аутор својим радом поставља

⁴ Експресивна сегментација реченице која подразумева пре свега издвајање, али не и осамостаљивање издвојених језичких елемената извршена је у великом броју реченица у оквиру

оквире за низ будућих студија које ће неретко остајати у домену Радовановићевих тврдњи, али ће их у неким тачкама и ревидирати.

Љ. Суботић (1994) показала је недоследност Радовановићеве тврдње да парцелисању подлежу првенствено такозване периферне синтаксичке функције, а такође показује да се парцелисани изрази појављују и у препонованој позицији.

3. Анализа

У поемама *Јавна њишица* и *Један човек на њрозору* регистровано је око 40 примера парцелисаних израза па се у складу са тим парцелација може сматрати основним средством за текстуализацију низа надреалистичких експеримената значајних за поезику Милана Дединца. У овим двома поемама парцелацији подлежу језичке јединице на нивоу речи, конструкције и реченице. Примери парцелације речи односно конструкције класификовани су према врсти којој припада парцелисана језичка јединица. У складу са тим издваја се парцелација именица (односно заменица, бројева), придева и прилога, а систематизација је извршена према синтаксичкој функцији парцелата у датој реченици. Примери парцелације језичких јединица на нивоу реченице класификовани су према врсти зависног односа који успостављеног са матичном реченицом. У позицији парцелисаног дела исказа у поемама *Јавна њишица* и *Један човек на њрозору* појављују се релативна, временска и месна зависна реченица.

3.1. Парцелација именице

3.1.1. Регистрована су три карактеристична примера парцелисаних апозицијских конституената са именицом у номинативу, у постпонованој позицији, којима се експлицира субјекатски појам из матичне реченице.

Најпре ћемо се осврнути на први пример:

(1) Сви ветрови на свету продували су кроз моја плућа: *и маестрал, и њасати, и водене њрубе у љубичастој зори, и бљушави јуто шњо буди мирисе болесне и лење, од којих се њосле у мори и у дављењу сјава и њоне; развијор и широко; онај безимени вешар који се уџурбано, кроз векове, између две Сунчеве њеје сѡрема и ѡразну сламу млашњ⁵; и уѡрљане бонаце; ћораве анђелије, увек ѡѡјане, шњо се с мађијама на сваком раскрићу исѡрече; ѡа онда заѡадни вешар у фосфору и соли; вешар који виси и онај с ѡломазним ѡишицама шњо се ѡ цело вече над зрелим жшњима клашњ*

ове две поеме Милана Дединца и поред парцелације може се сматрати доминантним обележјем стила овог песника.

⁵ Неколико парцелисаних конструкција у оквиру овог примера у себе укључује релативну зависну реченицу.

Ветар са Океана који болеснике скупља и с расцепаним гласом у јарак пун
 воде, крај пруге, задијан леже
Ветар на обали Ширеве
Ветар на Пају шћо подрива и љуља звонике
Ветар од која беже камени свеци с Карловој мосћи у Прају
Ветар на Сени
Ветар који је свакој човека шћријућ обиао
Ветар који је сав ваздух пошрошио
Ах, ветар! Ветар!
Ветар који зна сва жића, све жице, све трагове и људе, и обе-
шено рубље, и косе, и бескућнике, и шћойле биљке, и
ошворене шћрозоре, и шћице, и зигове лейрозне, и све
шћаване, и улице, и јауке из корена ишчујане шуме, и
све, све шћраве шћо у вијору ветровише, шћреко мора,
за њим, свуд око Земље леше.
Та рића црћа у даљини! (ЈЧНП, 184).⁶

Примећујемо три сигнала парцелације која су употребљена у складу са жељеним нивоом аутономизације и интонације. Двотачка је сигнал сложене парцелисане конструкције која се састоји од низа апозицијских конституената којима се идентификује и развија субјекатски појам *ветрови* из матичне реченице, а чији степен аутономизације одређују интерпункцијски знакови. Степен аутономизације у оквиру сложеног парцелата градивно расте, па се зарез који уређује апозицијски низ на почетку⁷ замењује тачком и зарезом, док се од појединих чланова апозицијског низа стварају готово потпуно самосталне конструкције тако што аутор у потпуности избегава употребу интерпункцијских знакова и тиме прекида успостављање било каквих односа ових издвојених конструкција са текстом у околини. Аутономне конструкције се и визуелно одвајају од остатка текста, а своју кулминацију достижу у исказима са високом експресивном вредношћу *Ах, ветар! Ветар!*, у којима огољеност појма односно недостатак било каквих одређења па самим тим и перспективе, обезбеђују највиши могући степен осамостаљења. Тиме се макар на формалном плану постиже објективизација субјективног као један од важних елемената поезике надреализма.

Овај поступак свођења одређеног појма на самог себе у форми непотпуне реченице која се налази у позицији интонационог климакса, а долази после низа адноминалних конструкција, у овом случају парцелата који прецизније

⁶ Примери који припадају поеми *Јавна шћица* обележени су скраћеницом ЈП, док за примере који припадају поеми *Један човек на шћрозору* користимо скраћеницу ЈЧНП.

⁷ Поред зареза који је мање агресиван сигнал парцелације у односу на тачку и зарез или тачку, занимљиво је да везник *и*, који је присутан на почетку апозицијског низа, такође слаби степен осамостаљивања тих апозицијских конституената.

идентификују појам *вешрови*, може се сматрати учесталим стилским поступком у поезији Милана Дединца. У том смислу, занимљив је следећи пример:

Са Њом ја сам, за три сеобе птица, измучио се да ходам, ране живе, уздрхта-
ле на плоту, пред црним ватрама да склањам, пред гладним зевом дуга.
Усијан крак, и гарав, ових крвопада неће ме стићи, са Њом, никад. *Она. Она*
(ЈП, 77).

Иако се непотпуне реченице које су сведене на личну заменицу *она* не могу сматрати парцелатима, оне такође представљају механизам позиционог и интонационог издвајања одређеног језичког елемента који има две карактеристике: 1. поновљена именица, заменица или глагол у непотпуној реченици употребљени су без пратећих адвербалних или адноминалних синтагми; 2. зависни падеж у ком се појављује номинална реч у претходним реченицама замењује се независним падежом, као што се лични глаголски облици замењују безличним. На овај начин се у поезији Милана Дединца врши транспоноване секундарне позиције реченичног члана у примарну, чиме се сваком појму додељује право на његову непосредну егзистенцију: *она* више није у функцији друштва, *она* више не постоји кроз егзистенцију неког другог бића, лирског субјекта, него тежи што већем осамостаљењу у ком постаје и субјекат и објекат. Свака атрибутивна одредба нарушила би ту аутономију, указала би да је *она* и даље конструкција *груіоі*. Готово увек, овакав механизам аутономизације у поезији Милана Дединца подразумева и понављање осамостаљеног елемента које додатно чисти појам сводећи га на самог себе.

(1a) *Вешар који зна сва жиџа, све жице, све ірадове и љуге, и обешено рубље, и косе, и бескућнике, и шойле биљке, и ошворене йрозоре, и йшице, и зигове лейрозне, и све шаване, и улице, и јауке из корена ишчујане шуме, и све, све шраве што у вијору вешровише, йреко мора, за њим, свуд око Земље леше.*

Посебно ћемо анализирати парцелисану конструкцију (1a) која је садржана у примеру (1). Поред чињенице да ова издвојена конструкција у себе укључује зависну релативну реченицу, овде се појављују и парцелати парцелата, односно интерјунктурно издвојени реченични чланови који припадају претходној, такође парцелисаној синтаксичкој конструкцији. У оквиру парцелата парцелата појављују се именице у акузативу које као парцелисани објекти чине део објекатске секвенце.

Ослањајући се на терминологију Биљане Рац (1997/98) која ће бити касније изложена у раду, можемо овај пример (1a) уврстити у комплекс комбинованих парцелата Б типа, где парцелати издвојени зарезом, сачињени од конструкција са именицама у акузативу директног објекта имају управну предикацију у

парцелисаној релативној реченици и зато се називају секундарним парцелатима. Последњем секундарном парцелату прикључена је још једна релативна зависна реченица.

У другом примеру три апозицијска конституента са лексички истоветним именицама у номинативу прецизније одређују појам *златио* из матичне реченице, док се од наредне, потпуно независне реченице, сегментацијом заправо добијају две конструкције које се такође могу посматрати као парцелати у започетом низу.

(2) Стаће, певаће злато, *златио шито ја не њонесох на руци*,⁸ *златио на Сунцу, златио вечерње Сунца*. Реже у песку живо – злато крај воде (ЈП, 82).

Реченица „[р]еже у песку *живо* – *златио* крај воде” са стилски неутралним, необележеним редом речи гласила би „[ж]иво злато реже у песку крај воде”, док овако сегментирана више наглашава актуализирано обележје *златио*.

У трећем примеру парцелисана именица у номинативу појављује се као апозиција којом се експлицира појам који је у матичној реченици исказан неодређеном прономиналном речју, а налази се у позицији субјекта:

(3) Нешто је било / кад је сишла до мене. / *Први њролећни дан!*

3.1.2. Регистровано је неколико примера где се парцелисана именица појављује као апозиција којом се експлицира појам из матичне реченице који се налази у позицији лексичког језгра предиката.

У четвртном примеру низ од два апозицијска конституента састављен је од именица у номинативу одвојених зарезом, да би се појам из матичне реченице у позицији лексичког језгра предиката више спецификовао, семантички разложио и одредио.

(4) Био је то замах ватре по шуми овог дисања, *замах слејих сиругова, жеђ живој њеска овој издајничкој шито је њосео све сџазе сазвежђа и буђења мој* (ЈП, 81).⁹

Занимљиво је да зарез који је сигнал паузе у низу од два сукцесивно парцелисана језичка елемента овде није алтернат тачке или копуле *и*, него има једну другачију функцију – функцију поистовећивања, знака једнакости, у складу са надреалистичким експериментом параноичне способности. „Поларизовани ток паранојачког нахођења састоји се у томе што паранојачка мисао у односу према предметима спољнег света, за разлику од изобличавања или дематеријализације којима те предмете подвргавају, свака на свој начин, идеалистичка филозофија или, било импресионистичка, било експресионистичка

⁸ Парцелисаној конструкцији прикључена је релативна зависна реченица.

⁹ Парцелисаној конструкцији прикључена је релативна зависна реченица.

уметност, од ма којег предмета, без изобличавања и без дематеријализације прави ма који предмет, што она у сваком предмету види мноштво предмета, које мноштво зависи само од степена паранојачке способности” (Поповић, Ристић 1985: 37). Душан Матић пише следеће: „Ја волим ову књигу због одсуства тог такозваног и толико хваљеног укуса, те воље да ствара (до ђавола), кад једна недокучнија воља као вода разлива се овим странама, волим те крикове, који се нису уплашили себе, ни дневне сумњиве светлости, и ту траву чак. У тим ретким ретцима где ће они који не могу да схвате да чешаљ можда и није чешаљ и да је прозор покаткад само заробљена љубав, видети у њој вештину у избору (ако избор и постоји, тај избор у себи), вољу једног уметника” (Матић 1956: 110–111). На овом примеру може се закључити да поступак парцелације омогућава овај надреалистички експеримент тако што подржава гомилање утисака који стоје у напоредном односу, обезбеђујући им сопствену аутономизацију и услове за њихово поистовећивање.

У петом примеру парцелисаном именицом се разбија секвенца именица у номинативу у позицији лексичког језгра предиката.

(5) Неће, неће то бити више несавладани Месеци буђења мојих, ни утрнулих вена, Месеци пренапети, Месеци млади, ковни, ни жита дубоко усечена у страви, у пустоши мољених, мамних, исканих помрачења. *Ни јаша звезда* (ЈП, 82).

Поред парцелисане синтагме која је од матичне реченице одвојена тачком, можемо регистровати парцелате и у непосредној близини матичне реченице који су од ње одвојени зарезом. Овим поступком степенује се интензитет аутономизације парцелата тако што су парцелисане јединице које су ближе матичној реченици мање осамостаљене у односу на парцелисану структуру која је издвојена тачком. Аутор је претходним низом парцелата, нагомиланошћу утисака створио засићењем простор за последњи појам у низу који ће имати посебан семантички значај.

3.1.3. У неколико примера парцелисан је директни објекат, при чему именица у акузативу у постпонованом положају прецизније експлицира објекатски појам. Парцелисани изрази често успостављају еквативни однос са објектом из непарцелисане реченице, проширујући његово семантичко поље.

(6) О, ја их још имам само у мржњи / и – гнусно! – у спавању.
*Руке које милости никада нису шражиле!*¹⁰ (ЈЧНП, 88)

¹⁰ Парцелисаног објекатској конструкцији овде је прикључена релативна реченица.

(7) Износио сам руке што су толико јеле, јеле, пиле и пекле/ што су толико звучале/ и после руковања кратко, и задихано дисале / *Руке, руке на хлебу, на шрбуху, журне и јаке, / руке на сиси, и ојаљене/ руке ојромних размера! / О руке шио су се у буни шрви шрви обнажиле / Руке Мајаковској које су, месио кичицом и шалејом, / улицама и шрловима шисале/ Руке! (ЈЧНП, 89).*

(8) Изнурио сам – како је оно било? – те мишице које висе, и лактове, и злавке, и чланке, и шаке, опаке шаке које су зубима секле руке-крстове и руке-кокарде. *Руке изнемојле, руке стиснуше у џеју да се не би здравиле...Руке, велике руке које су се здравиле! (ЈЧНП, 180)*

(9) Хтедох једну травку. *Травчицу, шравицу...* (67, ЈП).

У парцелисану конструкцију из примера (7) уметнуто је неколико релативних реченица. *Рука на хлебу* елиптична је форма зависне реченице *рука која стоји на хлебу*. Стварањем оваквих елиптичних синтагми које се заснивају на сажетом изразу и густом семантичком језгру Дединац ствара неку врсту фрагментарне целовитости и на плану синтагме, што је аналоган поступак феномену парцелације на синтаксичком плану, али и специфичним кованицама,¹¹ или чак индивидуалним речима, на лексичком плану. На свим овим нивоима постижу се зачудни спојеви појмова који припадају различитим сферама људског искуства, чиме се ствара утисак фантастичног и гротескног. Пример (9) такође је занимљив у контексту стварања фрагментарне целовитости. Именица у деминутиву и таутолошки низ *Травчицу, шравицу* чине заправо номиналну структуру са центром у непарцелисаној реченици. Именице у деминутиву овде фигурирају као замене за придев, чиме се и на овом плану потврђује Дединчева склоност ка одабиру независних, самостојећих облика. Придев подразумева недовољност, зависност од именице на коју се односи, док ови деминутиви, без обзира на свој атрибутивни карактер, омогућавају надреалистичку грчевиту лепоту која је, по Бретону, фиксирано-експлозивна, којој треба набијен али самосталан утисак.

3.1.4. Парцелација директног објекта у акузативу често се појављује и као део парцелацијом разбијене објекатске секвенце (парцелати су постављени у координирани низ).

(10) Тај истрајали желудац, мек и бајат набрекао, који виси, од глиба је, од мрака, од малтера, и од муљаве длаке.

¹¹ Кованице Милана Дединца захтевају посебну анализу, иако је већ на први поглед јасно да су и оне последица песниковог сажимања стварности у знак који тако добија новопорођену, експлозивну енергију. Неке од кованица из ове две поеме јесу: *сунђер-руке, руке-дроље, шрозор-ребра*, (ветар који) *душе*.

Износио сам и њега, и танка ова црева, и мехур и бубреге ашто плове, и ноге, и крвоток – о њему нисам ништа рекао – и кости. *И секс И сѝојала ова која су шѝолико сѝојала, ѝа су ошѝекла, она су ѝѝекла, ја сам на њима од Пошѝоја чекао* (ЈЧНП, 186).¹²

(11) Ја сам их износио, и руке, и прсте изоштрене, и нокте потавнеле, грбину, и крста, груди и мехове, и прозор-ребра, ова прозирна, ова расклаћена, ова савита и јадна ребра. *И срѝе шѝо је ошѝекло* (ЈЧНП, 181).

3.1.5. У два примера у парцелисаној позицији забележене су структуре с месним значењем.

(12) Гледам, читаву ноћ, у мучну игру туђинске деце на песку. *До мора* (ЈП, 78).

(13) Хоћеш ли кроз руке проћи, руке сумрака овог, руке на све стране, руке упаљене, *усијане руке* разигране ватре што носе? *И лица...* (ЈП, 76).

У примеру (12) у парцелисаној позицији је генитивска предлошка конструкција у постпонованом положају у функцији неконгруентног атрибута уз именичку конструкцију *на ѝеску*. Интонационо и позиционо издвојена конструкција *До мора* може се сматрати и одредбом места уз неексплицирани глагол *седеѝи*, али се у том случају не може сматрати парцелатом. Занимљиво је да се у примеру (13) посредством поступка парцелације уметнута секвенца сачињена од номиналних синтагми са истоветном лексемом *руке*, које су зарезом одвојене од центра у матичној реченици, разбија па се иза упитне интерпункције додаје нови парцелат, који стоји у координираном односу са претходним.

3.1.6. Уочен је један пример парцелисане конструкције у инструменталу са значењем средства. Иза тачке у координираном низу придодато је више парцелата истог типа, али семантички разноврсних којима се управо истиче шта све може бити у функцији средства глагола *храниѝи* из матичне реченице. На тај начин појачава се и асоцијативност и експресивност језичког израза.

(14) Ја се храним туђим дахом/ ја храним лишће, и воду и разривене људе и њиве, и лица затворена, ја их храним труљењем неситим, никада ситим, овим мојим звучним, у влази узбуђеним, овим кравим недодисаним дисањем. *И болешићу разливеном, и чамом, и мржњом, и буном, ѝа усамљеним сѝрахом* (ЈЧНП, 185).

3.1.7. У једном примеру парцелисана је именице у вокативу, која као апозицијска конструкција развија претходно именовани појам на основу еквације. Вокатив овде има карактер експресивне, екскламативне апострофе.

¹² Друга парцелисана конструкција укључује у себе релативну зависну реченицу.

(15) Здраво, једина звездо што сам те дуго гледао, Звездо јутарња! *Јушарња звездо, њуста звездо у мору!* (ЈП, 68).

Интонационо и позиционо издвојена именица у вокативу представља само један од бројних типова обележавања експресивности у поемама Милана Дединца. Поред вокатива који има високу експресивну вредност (*Куд ћемо онда, друзи? Ти шћо ћеш ми ошкришћи муњу, њшћицо на виру, шћи, маслино од сребра крај које нисам сео...; Звездо, звездо у небу шћи, а ја шће љубим шћравком овом, овом – ево је берем – једином, сшором, ах, са чела ми њлавој, чвршћој у шробу!*), често наилазимо на употребу експресивних екскламација (*Ах, најшрај хоћу! Ах, расшће у сушћон, у њљусак, у бол ниче...*), на императив са својим експресивно-екскламативним карактером (*Блесни! Види, види! Гледгај! Слушај; Не ошћављај; Не њушћај ме. Ах немој! Не криј лице...*), на упитне облике реченице који имају експресивну функцију (*Ах, ко да ња носи, врело, Сунце шћо нам је исшћкло очи, шћо њије, шћо мучи, од коѡа њшшће шуме. Сунце шћо руши шуме?*), као и на већ поменути експресивну сегментацију реченице (*Чекам њрву звезду, чекам је – ње нема; Слушам ња – савија се у ноћ...*). Може се рећи да су у поемама Милана Дединца присутни сви типови обележавања експресивности који имају вишезначну функцију: надреалистички текст који је конотативног а не дено-тативног карактера не може на семантичкој равни да структурира комуникативну вредност језичких елемената него се то постиже звуком, криком, вапајем предратног човека. Поема *Јавна њшћица* је, како и сам каже, неминовно примила „неке боје те епохе: призвук пригушена револта, врели дах нагомилане мржње, вапај и тежину безнадежних тужбалица” (Дединац 1957: 171). Вика експресивне модалности утиче и на производњу шока који је у авангарди „постао највиши принцип уметничке интенције” (Биргер 1998: 28). Управо та естетика шока отвара велики проблем авангарде: „немогућност да се овај тип ефекта потајно производи [...] Ништа не губи свој ефекат тако брзо као шок, јер је према својој суштини једноструко искуство” (Биргер 1998: 122). Тако се реципијент услед појачане експресивности адаптира на повишен емотивни однос који намеће природа текста, што се често у контексту авангарде користи као основа за поступке пародирања и депатетизацију.

3.2. Парцелација придева

У оквиру ове две поеме Милана Дединца пронађен је само један пример у којем парцелацији подлеже придев у својој адноминалној детерминативној функцији. Инверзијом постпоновани придев налази се у контактної позицији са именичком речи из матичне реченице.

(16) Очи! О ја сам ПОГЛЕД СУНЦА видео стварно. *Проклей!* (ЈП, 74).

Ова незнатна заступљеност парцелације придева указује на нешто што се може сматрати издвојеном одликом стила Милана Дединца. Придев као несамостална врста речи која подразумева контактну позицију са именичком речи не може створити целовити утисак, не може створити надреалистичку грчевиту лепоту и зато готово да не постоји у парцелисаног позицији.

У наведеном примеру присутно је визуелно истицање одређених језичких елемената које се постиже употребом искључиво великих слова као и визуелним одвајањем језичких јединица од остатка текста. Тако се наведени поступци интонационог и позиционог издвајања потврђују и на визуелном плану.

3.3. Парцелација прилога

У анализираним поемама пронађено је неколико потврда у којима се у позицији парцелисаног дела језичког исказа појављује прилог. Парцелисани прилог реферише о начину на који се реализује радња из матичне реченице односно о месту њене реализације.

(17) Пара ме сумпорна гуши. *Бљушаво* (ЈЧНП, 184).

(18) Ах, натраг хоћу! *Тамо*. За домом чекају људи (ЈП, 67).

(19) Понекад опет, опет, била је Твоја сенка бела, свуда, по мени, око мене... *Овде!* (ЈП, 72).

(20) *Свуда!* Само се пењу. У таване се дижу... (ЈП, 81).

У наведеним примерима интонационо и позиционо издвојени прилози, обележени ускличником, доприносе надреалистичкој задиханости и емотивно повишеном расположењу лирског субјекта.

Бројнија заступљеност прилога него придева у парцелисаног позицији у поемама Милана Дединца узрок има са једне стране у већој експресивној моћи прилога који су у стању да интензивније динамизују текст, а са друге у могућности да се прилог као непроменљива реч доживи као самосталнија јединица у односу на придев.

3.4. Парцелација реченице

3.4.1. Бележимо свега неколико примера парцелисаних зависних реченица у поемама Милана Дединца. Разлог за невелику заступљеност може се тражити у чињеници да парцелација именских, придевских и прилошких конструкција у семантичком погледу остварује већи степен независности и фокусираности у односу на матичну реченицу, и да је у поређењу са парцелисаним зависним реченицама упечатљивија. Именске, придевске и прилошке конструкције, иако се налазе у адвербалној или адноминалној позицији у односу на центар из управне реченице, носе саме по себи одређени семантички потенцијал којим

су денотирани, идентификовани делови реалног или субјективног света датог објекта или субјекта, па у контексту надреалистичког фрагментарног текста, овакви парцелати могу творити чак аутономан утисак или самосталан елемент надреалистичког вербалног колажа. Са друге стране, зависне реченице у мањој мери могу остварити значењски језгровиту самосталност јер се њима на одређен начин врши семантичко проширивање радње из главне реченице које се, пре свега, заснива на функционално-семантичкој повезаности двеју реченичних предикација. Изузетак би била вероватно зависна поредбена реченица која може да се самостално реализује и у разговорном дискурсу, али потпуно одсуство парцелисане поредбене зависне реченице има узроке у другим поставкама поетике Милана Дединца. Избегавање интонационо и позиционо издвојене зависне поредбене реченице везано је за ауторов однос према стварности која има особине изворне, „јутарње”, „првотне” стварности. Лирски субјекат није у стању да изврши поређење јер се први пут сусреће са материјалношћу света у коме су ствари још увек у процесу настајања. Само мишљење субјекта је „јутарње” мишљење на које у великој мери утиче опијеност чула пред фрагментима нетакнуте стварности.

У свом аутопоетичком тексту у избору из поезије *Од немила до неграја* Дединац говори о песницима који су пресудно утицали на његово стваралаштво. Ослањајући се на Бодлера, песник истиче да „постоји око чисто, окупано, око које први пут види, ‘око у дивљем стању’, ‘око непомично и анимално екстатично пред новим’ [...] Сувише сазнатих ствари, сувише озбиљних сазнања не успевају савим да му помуте тај јутарњи бистри вид, око које пијано и дивље види све као невиђено и ново, као нешто без поређења, јер нема с чиме да се пореди, јер се први пут гледа и види. То око верује у сва опчињења” (Дединац 1957: 173). То око са јутарњим видом је заправо око лирског субјекта у поемама Милана Дединца, које ствари види фрагментарно, без могућности успостављања односа међу њима а самим тим и са небројано много могућих комбинација. То око аналогно је кинематографском снимку коме је, како каже М. Ковачевић, „парцелација реченице најбоља, ако не и једино примјерена, форма исказивања” (Ковачевић 2012: 281).

Треба истаћи да постоје два механизма којима Дединац избегава парцелисану зависну реченицу: песник зависну реченицу или сажимањем своди на синтагму (в. пр. 7) или зависну реченицу замењује независном (нпр. *Пао међ воде случајне. Оне ме носе* (ЈП, 73), где је релативна зависна реченица *које ме носе* замењена независном.

Уколико не постоји начин да се избегне парцелисана зависна реченица, Дединац појачава њену аутономност тако што у оквиру парцелисаног израза понавља реченични члан главне реченице на који се односи парцелисана зависна реченица: *Ах, ко да ја носи, врело, Сунце шиио нам је исйекло очи, шиио иије, шиио мучи, од која иишије шуме. Сунце шиио руши шуме?* (82, ЈП)

Поред низа истакнутих примера где парцелисана конструкција укључује у себе релативну зависну реченицу, регистрован је један пример парцелисане релативне зависне реченице са поновљеним именичким антецедентом. Поред поступка парцелације који интонационо издваја зависну конструкцију, упитни облик реченице преузима улогу екскламативне ознаке.

(21) Ах, ко да га носи, врело, Сунце што нам је испекло очи, што пије, што мучи, од кога пиште шуме. *Сунце шио руши шуме?* (ЈП, 82).

У једном примеру, у оквиру низа препонованих парцелата састављених углавном од прилошких одредаба са значењем места, појављује се више парцелисаних зависних реченица: месна, релативна и две временске:

(22) *Из раздеране коџине, из ране, где сам за собом с језом јоре сушио, воде исџио; међ злим изворима међ рукама друџара узбурканих од Сунца, зисну-лих и влажних, трозних друџара; међ сџаблима у виџлу; међ сџењем излока-ним; с морем олујних џлућа – водо, водо, ах водо! када сам џе у џраџке џвоје џроклињао; из џравуљина сна овоџ – киселе џраве наслаџане дуном коџа се сели – на веџру заморном, лежеџи, мокро док сам их удџсао – ја сам чекао само, ја увек, велике дланове крви коџи су свуда...* (ЈП, 81).

3.4.2. Иако се због своје природе не могу сматрати парцелатима, велика фреквентност независних реченица које се налазе у привидно парцелисаној позицији налаже да се овај Дединчев поступак размотри у оквиру феномена парцелације. Уколико се на почетку издвојене независне реченице појављује одређени независни везник (*и, а, али, или*), онда се то може сматрати интонационим издвајањем независне реченице. Овакво сегментирање реченица доприноси да се „слике” односно утисци ређају један за другим, сасвим независно, организујући ритмизовани низ коџи додатно интензивира аутономност сваке појединачне независне реченице тако што се инсистира више на њиховом сопственом семантичком оквиру, а мање на међусобним односима. Овим поступком ствара се згуснутост различитих утисака и релација између којих често не постоји никаква наративна повезаност, у коџој последњи догађај приповедно-логички као претпоставку има претходни. Између њих, како сматра Биргер, „постоји повезаност друге врсте: сви следе исти структурни образац [...] Речено структуралистичким терминима: повезаност је парадигматска, а не синтагматска. Док се синтагматски структурни образац, реченица, одликује тиме што – колико год дугачак био – има крај, парадигматски структурни образац, низ, у принципу је незаторен. Ова суштинска разлика има као последицу два различита начина рецепције” (Биргер 1998: 120).

(23) И рекао сам ноџас, не знам колико пута, Твоје име. *А Тебе нема. Али ми рука куца* (ЈП, 74).

3.5. Издвајање инфинитива

Регистрован је један интересантан пример интерпункцијског одвајања, осамостаљивања три инфинитива који на дубинском плану представљају допуне одређених модалних глагола типа *моћи* или *морати*. Такве секвенце инфинитива у низу не само што доприносе уопштавању, обезличавању и сажимању исказа већ се њима потенцира статичност, непокретност и неизвесност ситуације коју осликава песник.

(24) *Никуд се маћи! Никуд изаћи! – Чекаји.* Нико да лупи у твоја врата, кућа проклета. Ни шљунка на стази под сутон, ни ветар да дирне лист – у понор би се срушила (ЈП, 79).

3.6. Издвајање глаголских облика

Сматрамо да је интонационо издвајање глаголских облика у поетици надреализма карактеристичан поступак, чему треба посветити више пажње. У питању је експресивна сегментација основних реченичних чланова. Наиме, Дединац веома често због стварања динамизма унутар песничке структуре користи велики број глагола који посредством семантичке везе творе неку врсту таутолошког низа. Ти глаголи, у складу са својим местом у низу односно у складу са семантичким потенцијалном глагола који им претходи, као и глагола који им следи, неретко на специфичан начин преузимају на себе функцију прилошких одредаба или функцију регулатора радње која је именована почетним глаголом. Такви глаголи имају све особине парцелисаних конструкција: позиционо и интонационо су издвојени док уносе одређена семантичка померања у односу на управни глагол из претходне реченице.

(25) *Блесни! / Сини* кроз чуда кроз прозоре, кроз снеге! / *Прасни* у град! (ЈП, 66).

(26) *НЕЋУ, А ТО ЈЕ СМЕХ* (ЈП, 70).

(27) Пође. Загледа Зорило цвеће, цвеће на крову – оно се *шири, шири*. Ах, *расће* у сутон, у пљусак, у бол *ниче*. *Ниче*. (ЈП, 66).

(28) Море сувише тихо, *шуми, шуми, шуми* ... или ћу гадно да заспим, ту, уз врну алгу, *Говори, ромори, море!* (ЈП, 68).

Овакви поступци експресивне сегментације основних реченичних чланова, али и поступак парцелације реченице, омогућавају текстуализацију надреалистичке спонтаности или случаја. Постепено перципирање реалности „у коме се одбацује постављање циљева у корист свестране осетљивости на утиске” (Биргер 1998: 101), засновано је на фрагментима који се појављују у градацијском низу, квалитативно различити, па се тако миметизује случај/случајност или спонтаност у доживљају стварности. „Али оно идеолошко надреалистичког тумачења категорије случаја није у покушају да се овлада необичним, него у

тенденцији да се у случају препозна нешто као објективно дати смисао. Давање смисла је увек достигнуће појединца или групе; смисао ослобођен људске комуникационе мреже не постоји. За надреалисте је, међутим, смисао садржан у констелацијама ствари или догађаја које они региструју као ‘објективан случај’. То што смисао измиче фиксирању, ништа не мења надреалистичко очекивање да се он може срести у стварности” (Биргер 1998: 102). Док сегментирање основних реченичних чланова омогућава атмосферу спонтаности утисака, парцелација реченице својим механизмом осамостаљивања ствара „објективан случај”.

3.7. Пермутација

Наредни примери, али и низ других, поред интонационог издвајања укључују и поступак пермутације¹³ односно обележеног реда речи, којим се задовољавају експресивне и стилске потребе. Глагол у иницијалној позицији односно факултативна наративна инверзија глагола и субјекта веома је честа у поезији Милана Дединца. Ово су само неки од карактеристичних примера:

- (29) *Лети* Она између белих тоцила, између роптања и суза (ЈП, 73),
 (30) *Пламти* цвеће (ЈП, 80).

Истицањем глагола у први план остварује се додатна динамизација текста, што је важна карактеристика надреализма. Међутим, чак и овај обележени ред речи крије у себи ефекте које има и поступак парцелације реченице: добија се утисак нерашчлањености дате предикатске целине, тако да је акценат стављен на само дешавање. Инверзијом глагола и субјекта, као и гомилањем глагола, Дединац истиче да је у самом тексту више реч о концепту, гесту, ритуалу, а мање о значењу.¹⁴

¹³ М. Ковачевић разликује три групе стилистичких поступака а) поступке интензивирања, б) поступке осамостаљивања, в) поступке пермутације (Ковачевић 1995: 323). Поступци интензивирања подразумевају употребу посебних формално-граматичких средстава којима се одређени реченични чланови истичу и семантички и емфатички (ту се убрајају различите врсте понављања које су такође карактеристичне за поезију Милана Дединца); у поступке осамостаљивања Ковачевић убраја: а) просто издвајање реченичних конституената, б) издвајање реченичних чланова интензификатором ‘осамостаљивачем’, в) издвајање реченичних компонената са њиховом пермутацијом, г) парцелацију реченице; поступци пермутације везани су за измештање језичке јединице из положаја који јој је предодређен у основној граматичко-семантичкој структури.

¹⁴ Љ. Поповић о оваквој инверзији глагола и субјекта каже следеће: „На плану информативне презентације реченичног садржаја, оваквим реченицама, у којима је цео садржај (сем евентуални уводних одредби) исказан у оквиру прогресивног предикатског сегмента, дата ситуација се износи као целина, тј. *нерашчлањено, глобално*. Дакле, употребом овакве проширене предикатско-субјекатске реме у први план је стављено не приписивање ситуације субјекатском појму, него њено дешавање (догађање, трајање, понављање, извршавање и сл), и то у склопу приказивања шире наративне ситуације” (Поповић 2004 :83).

3.8. Понављање

Понављања у контакту и на блиском одстојању су веома честа у поемама Милана Дединца па се тиме структурира комуникативна вредност надреалистичких фрагмената, тако што поновљена реч преузима на себе логички акценат, постаје смисаоно, комуникативно и емоционално најзначајнија (Ковачевић 1995: 170). Честим понављањима Дединац текстуализује крик, ритмизује израз и нарушава једнолинијски текст миметизоване стварности. Понављања, такође, указују на то да се у авангарди „[п]ажња реципијента не усмерава више на смисао дела, него на принцип конструкције” (Биргер 1998: 123), при чему поновљени језички елементи стварају утисак механизма, процеса који је у трајању. Истицање слоја звучности, које се највише врши фигурама понављања, приближава Дединца језикотворној традицији (којој припадају Ђ. М. Кодер, С. Винавер, М. Настасијевић, Д. Благојевић, А. Вукадиновић), па се понављањима остварује ритуалност језика, миметизују се бајалице и низ обредно-обичајних пракси карактеристичних за традиционалну културу.

3.9. Комплекс комбинованих парцелата

Регистрован је и један занимљив пример комплекса комбинованих парцелата.¹⁵

(31) Истрошио сам тело до последње ћелијице. По киши која га кваси, кваси, кваси, кваси га, па омекшава; у зависти, у злоћи, и под Сунцем, од Сунца сланог, гладног – проклети, о, о, гадни Свети Стефан! – што све прождере...на оплакнут песак оставља само камен и кост. *Оно, што шело шуље од ситалних олакшавања црева, од бескрајних давања; искидано од најлих буђења са криком, од Месечевих либрација, од њлача из суседне собе, од космичких њомрачења, од ње што је крај мене, од њмизаве косе, од – увек! – њожара у сну, од њраве исњод ноћи више од њрашуме, и од њених лудих и њрозних, од њених ужасно равномерних њравииаџија* (ЈЧНП, 180).

¹⁵ Овде ћемо користити термине које је развила Биљана Рац анализирајући примере низова парцелираних језичких јединица где се „парцелати из истог низа могу појављивати у адвербалној или адноминалној синтагми, а непарцелисана реченица не мора обавезно бити и управна за све парцелисане конструкције” (Рац 1997/98: 40). Тај низ ауторка назива комплексима комбинованих парцелата, које дели у два типа: комплекси комбинованих парцелата – тип А и комплекси комбинованих парцелата – тип Б. Тип А подразумева непарцелисану реченицу која је „управна за све парцелате, с обзиром на то да се у њој налази центар (или центри) свих парцелираних конструкција из низа” (Рац 1997/98: 40). У оквиру типа А појављују се два подтипа: А1 – сви парцелати из низа појављују се у адвербалној позицији (са предикатом управне реченице као центром) или у адноминалној (центар је именска реч из управне реченице) и А2 – неки од парцелата из низа појављују се у адвербалној, а други у адноминалној позицији (Рац 1997/98: 40). Тип Б подразумева да „непарцелисана реченица није управна свим парцелатима, већ се центар неким од њих налази у парцелату који им позиционо претходи” (Рац 1997/98: 41). У оквиру овог типа, ауторка уводи два појма: примарни и секундарни парцелат, где примарни има центар у непарцелисаној реченици, док секундарни има центар у неком од примарних парцелата.

Наведени пример могуће је анализирати на два начина. Прва анализа ће за релевантан интерпункцијски сигнал парцелације сматрати тачку, приликом чега ће се издвојити поред непарцелисане реченице само два парцелата, док ће друга анализа као релевантан сигнал парцелације прихватати и зарез, тачку и зарез, као и три тачке, што ће је прилично усложнити. Првом анализом комплекси комбинованих парцелата биће подведени под тип А2, док ће другом анализом припадати типу Б, у складу са поделом Б. Рац.

Тип А2. У првом парцелату налази се низ локативских и инструменталских конструкција са значењем места и генитивских са узрочним значењем које су у адвербалној функцији, са управном предикацијом у непарцелисаној реченици. У другом парцелату који је у тексту и визуелно одвојен налазе се конструкције са придевом у центру које су у адноминалној детерминативној функцији у односу на објекат из матичне реченице.

Посебно је занимљива заменица *оно*, којом почиње други парцелат. Она у контексту овог парцелисаног израза може представљати показну, али и личну заменицу. Уколико је лична заменица, онда аутор појачава интензитет аутономизовања овог парцелата тако што га из позиције објекта који трпи радњу премешта у позицију субјекта који смешта фокус у оквир сопствене егзистенције.

Тип Б. У овом случају тачком није одвојен један парцелат него низ парцелата који граде сложеније међуодносе. Парцелати са почетка низа (1. *По киши која ја кваси, кваси, кваси, кваси ја, ја омекшава*; 2. *у зависџи*; 3. *у злоћи*; 4. *јод Сунцем*; 5. *од Сунца сланој, ладној*) и даље су у адвербалној функцији са управном предикацијом у непарцелисаној реченици, док последњи парцелати (1. *шџо све јрождере*; 2. *на ојлакнуж џесак оџиваља само камен и косџ*) имају номинални центар у претходној, такође парцелисаној конструкцији. Тако њих можемо назвати секундарним за разлику од примарних парцелата који им претходе.

Други низ парцелата који је одвојен тачком састоји се из неколико парцелисаних јединица које су опет у сложенијем односу. Први парцелат (*Оно, џо џело шуџље од сџалних олакшавања црева, од бескрајних давања*) са придевом у центру има номинални центар у непарцелисаној реченици, али се сама именица тело понавља и у оквиру парцелата па се тако постиже додатни интензитет осамостаљења овог парцелисаног израза. Други парцелат одвојен тачком и зарезом (*искидано од најлих буђења са криком*), са придевом у центру и генитивном синтагмом са узрочним значењем, има номинални центар и у непарцелисаној реченици и у претходно позиционираном парцелату, док све наредне парцелисане јединице, садржане од генитивних синтагми са узрочним значењем, номинални центар имају у претходно позиционираној парцелисаној јединици. Тако се парцелати: 1. *од јлача из суседне собе*; 2. *од космичких јомрачења*; 3. *од ње шџо је крај мене*; 4. *од јмизаве косе*; 5. *од – увек! – јожара у сну*; 6. *од*

ираве испод ноћи више од ирашуме; 7. од њених лудих и ирозних, од њених ужасно равномерних иравићаија смаирају секундарним иарцелайима за разлику од иримарних иарцелайа који им иреиходе.

4. Закључак

На основу анализираних грађе може се закључити да су у поемама *Јавна иићица* и *Један човек на ирозору* Милана Дединца заступљени бројни поступци којима се постиже реченична еспресивност: поступци интензивирања исказа, пермутације (другачије хијерархизације реченичних чланова, чиме се остварује стилски обележен ред речи) и поступци осамостаљивања исказа помоћу различитих интерпункцијских знакова, али механизам на ком се заснива поступак парцелације реченице доминантан је и има своје рефлексе на различитим текстовним нивоима. Најбројнија је парцелација именица, затим знатно мање је заступљена парцелација прилога, док су парцелације придева и зависних реченица сведене на неколико примера. У складу са фреквентношћу одређених врста речи које се налазе у парцелисаној позицији (али и са осталим стилским поступцима), може се уочити Дединчева тенденција што већег интензитета осамостаљивања парцелисаних израза, па се у складу са тим бира и врста речи која ће у парцелисаној позицији бити мање зависна од управне реченице.

Што се тиче парцелације именица, регистрована су три примера парцелисаних апозицијских конституената са именицом у номинативу у постпонованој позицији; четири примера где се парцелисана именица појављује као апозиција којом се експлицира појам из матичне реченице који се налази у позицији лексичког језгра предиката; неколико примера парцелације директог објекта где именица у акузативу у постпонованом положају прецизније експлицира објекатски појам; један пример парцелисане именице у генитиву са значењем места у постпонованом положају; неколико примера где се у парцелисаној позицији појављује именица у акузативу са значењем места; један пример парцелисане именице у инструменталу са значењем средства; као и један пример парцелисане именице у вокативу која као апозицијска конструкција развија претходно именовани појам на основу еквације.

У овим поемама Милана Дединца регистрован је само један пример у којем парцелацији подлеже придев у својој адноминалној детерминативној функцији. Ова незнатна заступљеност парцелације придева указује на нешто што се може сматрати посебном одликом стила Милана Дединца. Придевом као несамосталном врстом речи, која остварује углавном контактну позицију са именичком речи, не може се створити целовити утисак о каквом својству (јер је оно обично интегрални део неког појма), па се њиме не може постићи надреалистичка згуснутост, сликовитост утиска и зато их готово и нема у парцелисаној позицији, у поемама Милана Дединца.

Бројнија заступљеност прилога него придева у парцелисаној позицији (укупно четири регистроване парцелације прилога, од чега је у једном примеру присутна парцелација прилога за начин а у три примера парцелација прилога за место) у поемама Милана Дединца може се објаснити са једне стране већом експресивном моћи прилога да на одређени начин интензификују појаве и динамизују текст, а са друге стране могућношћу да се прилог као непроменљива реч доживи као самосталнија јединица у односу на придев.

Разлог за мали број парцелисаних зависних реченица у поемама Милана Дединца може се тумачити тиме што се парцелацијом именских и прилошких конструкција, због њиховог семантичког садржаја, може остварити већи степен независности у односу на матичну реченицу, док се парцелисаним зависним реченицама не може будући да постоји чвршћа веза између две реченице које су и структурно и функционално-семантички повезане. Постоје два механизма којима Дединац избегава парцелисану зависну реченицу: песник зависну реченицу сажимањем своди на синтагму или се понекад служи сегментирањем независних реченица. Уколико пак прибегне парцелацији зависне реченице, Дединац појачава интензитет аутономности тог парцелата тако што у оквиру парцелисаног израза понавља реченични члан главне реченице на коју се односи, или са којом је везана, парцелисана зависна реченица.

Регистрована су и два примера (1а, 30) комплекса комбинованих парцелата којима се додатно усложњава веза између осамостаљених језичких конструкција.

Примећен је знатан број примера у којима се у привидно парцелисаној позицији налази независна реченица, па се дошло до закључка да уколико се на почетку издвојене независне реченице појављује одређени независни везник (и, а, али, или), онда се то може сматрати интонационим издвајањем независне реченице. Таквим сегментирањем реченица постиже се ређање сасвим независних слика, згуснутост различитих утисака и релација између којих често не постоји никаква наративна повезаност.

Интонационо издвајање глаголских облика фреквантан је поступак у поемама Милана Дединца. Таквом експресивном сегментацијом основних реченичних чланова ствара се динамизам унутар поетске стварности, утисак сталног настајања и дешавања који замењује традиционалну наративизацију већ завршених процеса. Сегментирани глаголи имају све особине парцелисаних конструкција: позиционо и интонационо су издвојени док уносе одређена семантичка померања у односу на управни глагол из претходне реченице.

У поемама Милана Дединца заступљени су готово сви типови обележавања експресивности: вокатив који има високу експресивну вредност, императив са својим експресивно-екскламативним карактером, честа употреба експресивних екскламација, присуство упитних облика реченица који се употребљавају једино због експресивне функције као и веома учестала поменута експресивна сегментација реченице. С обзиром да надреалистички текст не може да

структурира комуникативну вредност језичких елемената на семантичкој равни, то се постиже наведеним поступцима, односно звуком, криком, вапајем, ефектом шока.

Примећена је и стилски обележена хијерархизација реченичних чланова (обележен ред речи) којом се такође постиже експресивност. Стављањем глагола у иницијалну позицију, односно факултативном наративном инверзијом глагола и субјекта остварује се додатна динамизација којом се истиче да је у тексту више реч о концепту, гесту, ритуалу а мање о значењу.

Комуникативна вредност надреалистичких фрагмената структурира се и честим понављањима, у контакту и на блиском одстојању. Поновљена реч преузима на себе логички и емфатички акценат, док се пажња реципијента тако, у складу са поетиком надреализма, усмерава више на принцип конструкције а не на смисао дела.

Анализираним поступцима остварује се низ језичко-стилских карактеристика на којима се темељи поетика надреализма: са једне стране остварује се поменута надреалистичка фрагментарност као израз раздора свести лирског субјекта, а са друге стране остварује се аутономизација језичких елемената која омогућава објективизацију субјективног као једну од доминантних особина надреалистичког текста. Помоћу парцелата формирају се и такозвани надреалистички вербални колажи који указују на умножавање свести лирског субјекта, док су низови парцелата тако у стању да на плану структурирања грађе репродукују форму сна, опет веома значајну за поетику надреализма.

Поступком парцелације, на плану конституисања реченице, текстуализују се и различити надреалистички експерименти као што су метода аутоматског писања, параноична способност или покушај ревитализације примитивне мисли. Судари означитеља стварају конотативни ланац који се успоставља све док траје поема јер се више не прекида при наиласку на прву стабилну тачку поистовећивања, на одрживи *tertium comparationis*. Тако се стварају кругови означитеља, конотације које због одсуства успостављања јасног односа између самодржећих елемената, задихано говоре да у надреалистичком тексту треба тражити концепт, дешавање, гест а не значење.

ИЗВОРИ

Дединац, Милан (1972). *Ноћ гужа од снова*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска књижевна задруга. 65–83.

*

Dedinac, Milan (1957). *Od nemila do nedraga*. Beograd: Nolit. 177–191.

ЛИТЕРАТУРА

- Бретон, Андре (1974). *Манифест надреализма*. Крушевац: Багдала.
- Биргер, Петер (1998). *Теорија авангарде*. Београд: Народна књига – Алфа.
- Дединац, Милан (1965). *Позив на њујоване*. Београд: Просвета.
- Дединац, Милан (2004). *Мало воде на длану*. Београд: Чигоја штампа.
- Јовић, Душан (1975). *Линџосџилсџичке анализе*. Београд: Друштво за српскохрватски језик СР Србије.
- Ковачевић, Милош (1995). *Сџилсџика и џрамаџика сџилских фиџура*. Никшић: Унирекс.
- Ковачевић, Милош (2012). *Линџосџилсџика кџижевноџ џексџа*. Београд: СКЗ.
- Лукић, Света (1972): Дело Милана Дединца. У: Милан Дединац, *Ноћ дужа од снова*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска књижевна задруга. 7–33.
- Матић, Душан (1956). *Анина балска хаљина: есеји*. Београд: СКЗ.
- Миновић, Миливоје (1970). *Реченица у џрозним дјелима Расџка Пеџровића: џиџања динамичносџи сџила наше савремене умјеџничке џрозе*. Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине.
- Остојић, Бранислав (1968). Реченице без развијених главних дијелова у језику А. Г. Матоша, Славка Колара, Добрише Цесарића и Драгутина Тадијановића. *Кџижевносџи и језик*. XV1/1: 24–38.
- Поповић, Љубомир (1978). Експресивна сегментација реченице и њена комуникативна структура. *Зборник Маџице срџске за филолоџију и линџисџику*. XXI/2: 123–151.
- Поповић, Љубомир (2004). *Ред речи у реченици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Радовановић, Милорад (1974). Неки синтаксички постпупци карактеристични за језик књиге *Роман о Лондону* Милоша Црњанског. *Прилози џроучавању језика*. X: 1–48.
- Рац, Биљана (1997/98). Парцелација у роману *Консџанџин Горча* Видосава Стевановића. *Прилози џроучавању језика*. 38/39: 11–45.
- Станојчић, Живојин (1987). Непотпуна реченица у језику савремених писаца. *Грамаџика и језик*. Титоград: Универзитетска ријеч. 109–121.
- Стевановић, Михаило (1969). *Савремени срџскохрваџски језик II Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Суботић, Љиљана (1994). Парцелација реченице у језику српских писаца 19. века. *Зборник Маџице срџске за филолоџију и линџисџику*. XXXVII: 597–603.
- *
- Dedinac, Milan (1957). *Od nemila do nedraga*. Beograd: Nolit.
- Melvinger, Jasna (1972). Rečenica sa redukcijom predikata i rečenica sa ekspresivnom pauzom u delima savremenih prozних pisaca. *Suvremena lingvistika*. 5–6: 71–76.
- Milenković, Pavle (2012). *Uvod u sociologiju srpskog nadrealizma*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Nado, Moris (1980). *Istorija nadrealizma*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Popović, Koča i Marko Ristić (1985). *Nacrt za jednu fenomenologiju iracionalnog & Hronika lumbaga ili slavenska binda*. Beograd: Prosveta.
- Ransijer, Žak (2008). *Politika književnosti*. Novi Sad: Adresa.

Maja Medan

INTONATION AND POSITION EXTRACTION OF SENTENCE MEMBERS IN
MILAN DEDINAC'S LONG POEMS

Summary

The topic of this paper is the linguo-stylistic analysis of long poems *Javna ptica* (*The Public Bird*) and *Jedan covek na prozoru* (*A Man at the Window*) by Milan Dedinac. Processes of intonation and position extraction of sentence members shall be explained, but mostly the parcellation of sentence and other stylistic mechanisms which add to the expressiveness of a surrealist text such as: expressive segmentation of sentences, various methods of intensifying the expressions, and stylistically marked hierarchization of sentence members. This paper aims to shed light on the relationship of stated syntax processes and poetics of surrealism, as well as to analyze the method by which surrealist poets textualize certain avant-garde experiments conducted in the area of sentence construction.

Key words: Milan Dedinac, parcellation of sentence, expressiveness, surrealism.

Маја Медан
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за компаративну књижевност
Др Зорана Ђинђића
21000 Нови Сад
Србија
Имејл: medanmaja@gmail.com